

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЇЇ ПРОФЕСІОГЕНЕЗИ

Гошовський Ярослав

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Hoshovskyj.Jaroslav@vnu.edu.ua

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1026-386X>

Рудницький Олександр

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

rudnytskiy1996@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0009-0000-1000-8610>

Мета. Науково-психологічне вивчення специфіки становлення Я-концепції особистості упродовж її професіогенези.

Методи. З метою висвітлення ключових ліній дослідження окресленої тематики ми задіяли систему науково-теоретичних методів : аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, що дало змогу різнобічного охоплення і висвітлення психологічної феноменології Я-концепції особистості, зокрема упродовж її професійного розвитку.

Результати. Аналіз джерелознавчої бази з окресленої тематики дав підстави констатувати, що Я-концепція в системній єдності з образом Я, самооцінкою, самоакцептацією тощо постає одним із фундаментальних компонентів особистісної самосвідомості. Я-концепція вибудовується й усталюється впродовж усього життєвого шляху, набуваючи нових оригінальних вікових і соціальних обрисів і відтінків. Важливим напрямом сучасних науково-психологічних дослідницьких студій у вивченні феномену Я-концепції людини виокремлюється професійний, який висвітлює особливості становлення цього складного конструкту у представників різних професій упродовж їхньої фахової самореалізації. Я-концепції відіграє важливу роль як у процесі професіоналізації під час навчання та набуття професійних компетентностей, так і під час безпосередньої фахової діяльності.

Висновки. Я-концепція як продукт розвитку самосвідомості людини засвідчує набуття нею повномірною усвідомлення власної сутності й цілісного уявлення про багатогранність свого Я. Від рівня сформованості Я-концепції як сукупності переконань і настановлень особистості щодо самої себе залежить її спроможність до самоосмислення, самоприйняття і самореалізації, якості

професійних взаємин та виконання функціональних обов'язків, а отже і продуктивність результатів виконуваної фахової діяльності й задоволеність собою.

Ключові слова: особистість, самосвідомість, Я-концепція, професійний розвиток, професійна Я-концепція.

Yaroslav Hoshovskyi, Oleksandr Rudnytskyi. Phenomenology of the Self-concept of the individual in the context of its professional development.

Purpose. Scientific and psychological study of the specifics of the formation of the self-concept of the individual during its professional development.

Methods. In order to highlight the key lines of research on the outlined topic, we used a system of scientific and theoretical methods: analysis, synthesis, generalization, abstraction, which allowed for a versatile coverage and highlighting of the psychological phenomenology of the self-concept of the individual, in particular during its professional development.

Results. Analysis of the source base on the outlined topic gave grounds to state that the self-concept in systemic unity with the self-image, self-esteem, self-acceptance, etc. appears as one of the fundamental components of personal self-consciousness. The self-concept is built and established throughout the entire life path, acquiring new original age and social outlines and shades. An important direction of modern scientific and psychological research studies in the study of the phenomenon of a person's self-concept is the professional one, which highlights the peculiarities of the formation of this complex construct in representatives of various professions during their professional self-realization. The self-concept plays an important role both in the process of professionalization during training and acquisition of professional competencies, and during direct professional activity.

Conclusions. Self-concept as a product of the development of a person's self-awareness testifies to his acquisition of a full awareness of his own essence and a holistic idea of the multifaceted nature of his self. The level of formation of the self-concept as a set of beliefs and attitudes of the individual regarding himself determines his ability towards self-understanding, self-acceptance and self-realization, the quality of professional relationships and the performance of functional duties, and therefore the productivity of the results of the professional activity performed along with self-satisfaction.

Keywords: personality, self-awareness, self-concept, professional development, professional self-concept.

Вступ. У розлоговому контексті структурно-функціонального наповнення самосвідомості людини, поміж різних версій і варіантів її загальноособистісного самоусвідомлення одним із базових конструктів постає Я-концепція. Спроби вилаштувати різномодальний каркас свого Я, вибудувати загальне чітке й повномірне концептуальне уявлення про поліфонію своєї самості

поєднують і самооцінку, і самоакцептацію, і систему образів Я, і всі інші компоненти самосвідомості. Бути осмисленим, реалізованим, ототожненим, рецептованим, оціненим соціодовкіллям неминуче передбачає самоусвідомлення та побудову людиною деякої динамічної системи суб'єктивних уявлень про себе на рівні певної різною мірою цілісної фізично-тілесної, когнітивно-інтелектуальної, сенсорно-афективної, поведінково-аксіологічної та ін. концепції. Безперечно, попри існування сензитивних періодів, наприклад, у підлітково-юнацькому віці, Я-концепція вибудовується, розбудовується й усталюється впродовж усього життєвого шляху, набуваючи нових оригінальних вікових і соціальних обрисів і відтінків.

Mehrad, Aida здійснила цікавий огляд науково-психологічної літератури, яка стосується споріднених тематичних дефініцій, зокрема Я-концепції, образу Я, самооцінки, самоакцептації тощо, і констатувала, що основним спільним підходом є вивчення того, як і наскільки людина спроможна зосередитися на собі, на власному Я. Зазначено важливу роль інтроспекції та мультикультурності у розумінні та побудові особистості такої складної і багатогранної конструкції людської самості як Я-концепція (Mehrad, 2016).

Важливим вектором сучасних науково-психологічних студій у дослідженні феномену Я-концепції особистості виокремлюється професійний, тобто як вона формується та яке значення відіграє у представників різних професій упродовж складного і тривалого процесу фахової самореалізації.

Мета статті – науково-психологічне вивчення специфіки становлення Я-концепції особистості упродовж її професіогенези.

Методи та процедура дослідження. З метою висвітлення ключових ліній дослідження окресленої тематики ми задіяли систему науково-теоретичних методів : аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, що дало змогу різнобічного охоплення і висвітлення психологічної феноменології Я-концепції особистості, зокрема упродовж її професійного розвитку.

Обговорення результатів. Сучасна психологічна думка має цілу низку потужних теоретико-емпіричних досліджень з проблем професійної Я-концепції особистості.

У дослідженні Г. Католик розлоному теоретико-емпіричному вивченню піддано психологічні особливості формування професійної

Я-концепції практичного психолога. Подано результати різновекторних досліджень специфіки формування Я-концепції, презентовано авторське бачення різних структур Я та концепції Я як інтегративного складного феномену.

Серед структурних складових концепції Я особистості виокремлено когнітивну, вчинково-креативну, емоційно-оцінкову і спонтанно-духовну. Крізь призму формування концепції Я в онтогенезі дослідницею залучено психодинамічний підхід до її розуміння, зокрема детальному аналізу піддано онтогенетичні аспекти від пренатальних та постнатальних етапів розвитку, причому з урахуванням особливостей ментального простору пренатальної самості (Католик, 2013).

Р. Каламаж висвітлює теоретичні, методологічні та практичні аспекти фахової Я-концепції майбутніх юристів, зокрема у процесі їхньої професіоналізації під час навчання в університеті. З урахуванням тісного зв'язку індивідуального стилю діяльності та когнітивно-стильової організації пізнавальної сфери особистості з Я-концепцією детально розкрито психосемантику образу юридичної професії. Констатовано, що Я-концепція є базальним компонентом професійної самосвідомості юристів та вибудовується й усталюється разом з формуванням складових професійної компетентності, насамперед підготовкою до первинної професійної адаптації, а також превенцією ймовірних майбутніх фахових деформацій (Каламаж, 2009).

Н. Кривоконь розкриває особливості професійної «Я-концепції» спеціалістів системи соціального захисту населення та робить висновок про особливу значущість змістового і функціонального взаємозв'язку цього феномена з особистісною та соціальною самоідентичністю людини (Кривоконь, 2002).

Згідно з поглядами Т. Говорун, соціалізація статі виступає потужним чинником розвитку особистісної Я-концепції. Специфіка гендерного і психосексуального розвитку зумовлена тим, що засвоєння дитиною статевих ролей залежить від взаємозв'язку між соціостатевими і сексуальними настановленнями у процесі формування нею образу Я. На розвиток статево-типізованої поведінки й самоусвідомлення дуже істотний вплив мають статеві стереотипи. Інтеграція власної сексуальної сфери в ціннісно-смыслову структуру своєї свідомості є складним і важливим процесом

для людини, яка вибудовує Я-концепцію. Цікавим ракурсом є висвітлення специфіки розвитку концепції Я у тих людей, які мають помітні порушення сексуальних орієнтацій, а також тих, хто має травмівний досвід сексуальної віктимізації (Говорун, 2002) .

Н. Бамбурак у дослідженні, присвяченому вивченню психологічних особливостей розвитку Я-концепції майбутнього фахівця – соціального працівника упродовж його становлення у вищому закладі освіти, висвітлила різноманітні підходи до проблеми формування самосвідомості особистості. У ракурсі творення Я-концепції встановлено складний характер семантичних взаємозв'язків усіх компонентів людської самості. Дослідниця на підставі аналізу розгалуженої тематичної джерелознавчої бази розкрила сутність, зміст, структуру, критерії, показники і розробила структурно-функціональну й акмеологічну модель розвитку Я-концепції особистості майбутнього соціального працівника.

Зазначимо, що авторкою поліфундаментально проаналізовано й на рівні наукової констатації з'ясовано об'єктивні (регуляторна, детермінуюча, корекційна, організуюча функції) та суб'єктивні (механізми самовираження, самоставлення, самореалізації, самопроекування) фактори генези Я-концепції майбутнього працівника соціальної сфери. За переконанням дослідниці, якраз такі важливі і знакові у плані свого впливу чинники актуалізують взаємопов'язані складники Я-концепції, зокрема такі її модальності, як інтелектуально-гносеологічний (іманентне Я), емоційно-вольовий (реальне Я), морально-ціннісний (гетерономне Я), креативно-творчий (трансфінітивне Я) (Бамбурак, 2010).

У дослідженні І. Андрійчук йдеться про специфіку формування позитивної Я-концепції особистості у майбутніх практичних психологів, які набувають фахових знань в університеті. Презентовано багатоманіття індивідуальних версій утілення здобувачами освіти у простір реальних навчально-фахових проблем і завдань базових конструктів Я-концепції. Окремо слід відзначити, що авторці вдалося обґрунтувати можливість якісної гармонізації Я-концепції особистості, причому насамперед завдяки активізації у студентів самопізнання, самоаналізу й саморегуляції. Акцент зроблено на необхідності формування позитивної Я-концепції особистості в майбутніх психологів-практиків. Преференції надаються на культивування ними орієнтацій на визнання цінності

власного академічного досвіду, посилення суб'єктності – основи формування зрілої особистості (Андрійчук, 2003).

О. Шибрук з урахуванням контексту екстремальності та ризиконебезпечності в роботі рятувальників здійснює теоретичний аналіз їхньої «Я-концепції». Відзначено, що складність функціональних обов'язків зазвичай не лише ускладнює процеси самоусвідомлення, а, навпаки, стимулює їхній розвиток. Отож побудова структурованої та злагодженої Я-концепції в рятувальника є досить часто експлікацією тих набутих і осмислених образів, що насамперед асоціюються з його складним фахом (Шибрук, 2013).

О. Стельмах детально розкриває психологічні умови формування професійної Я-концепції в майбутніх рятувальників, зокрема пропонує апробовану авторську тренінгову програму як ефективний засіб творення фахової Я-концепції (Стельмах, 2016).

Про особливості професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців правоохоронної діяльності йдеться у дослідженні П. Макаренка. Відзначено, що специфіка професійного повсякдення, ускладнені обставини й умови праці здійснюють зазвичай істотну детермінацію самоусвідомлення та побудови Я-концепції в людей, які служать у правоохоронних органах. Складні процеси системної фахової підготовки майбутніх поліцейських виступають вагомим чинником стимулювання розвитку їхньої самосвідомості (Макаренко, 2001).

У розумінні Tus J., Я-концепція, самооцінка, самоефективність відіграють дуже важливу роль як у навчальній успішності старшокласників, так і впродовж усього подальшого соціально-культурного особистісного розвитку, проявляючись у сфері науки й мистецтва, спілкуванні та взаємодії, загалом у повсякденній сімейній та професійній діяльності (Tus, 2020).

Puente-Palacios, Katia, Santos de Souza, Maíra Gabriela досліджують професійну Я-концепцію людини як фахівця, причому в дуже цікавому векторі – прогнозування відданості командній роботі. Результати дослідження засвідчили значний вплив Я-концепції та особистих переконань у прогнозі афективної прихильності між членами певної групи як команди фахівців (Puente-Palacios, Santos de Souza, 2018).

В. Юрченко розкриває особливості формування «образу-Я» людини в контексті глибинного етнопсихологічного знання та відзначає, що Я-концепція як синтез різних образів Я та інших

аспектів самоусвідомлення повинна обов'язково враховувати рівень національного самоототожнення. Етнопсихологічна складова постає вагомим чинником становлення ментальності людини та її національної самосвідомості, сприяє активному просоціальному життєвому поступу у всіх сферах : від сім'ї до професії (Юрченко, 1999).

М. Волошенко, аналізуючи різні етапи професійного саморозвитку людини, наголошує на особливій значущості суб'єктного потенціалу. Стверджується, що специфіка трудової мотивації сучасної молоді, яка перебуває на складному етапі професійного самовизначення та фахової самореалізації, істотно залежить від рівня сформованості закладених у дитинстві стимулів і спонук щодо цілісного усвідомлення власного багатогранного Я (Волошенко, 2023).

Light A. E. відзначає позитивний зв'язок між Я-концепцією, самоуявленням, самооцінкою, саморегуляцією та психологічним благополуччям людини. Попри спорідненість понять, які презентують особистісну самосвідомість, між ними існують певні відмінності змістових модальностей. Дослідниця вважає, що ясність самоуявлення може сприяти психосоціальному благополуччю, покращенню саморегуляції та досягненню певної мети в особистісних і професійних вимірах (Light, 2017).

Крізь призму детального аналітичного вивчення системи чинників трансформації Я-концепції особистості І. Данилюк & Т. Клімаш презентують отримані емпіричні результати щодо двох базових компонентів Я-концепції – емоційно-оціночного й поведінкового. Виокремлено, що конструктивна трансформація емоційно-оціночного компоненту Я-концепції можлива завдяки сміливості, домінантності, гнучкості у спілкуванні, емоційній стабільності, задоволеності досвідом роботи за фахом тощо. Натомість деструктивна трансформація цього компоненту Я-концепції зазнає впливу радикалізму, тривожності, дефіцитарної агресії, інтолерантності до невизначеності та інших симптомів і рис. Зазначено, що конструктивна і деструктивна трансформація поведінкового компоненту Я-концепції також перебігають у доволі складному річищі «показникової опозиційності» (Данилюк, Клімаш, 2023).

На думку Д. Гошовської, Я. Гошовського, О. Рудницького, психоемоційне вигорання істотно впливає на деформацію Я-концепції депривованої особистості. Її формування відбувається в умовах різновидової депривації та зазвичай наштовхується на існування помітної диспропорції між самоуявленнями і тим, яким хотілося б бути, тобто у дихотомійній опозиції між Я-реальним і Я-ідеальним. Обмежувально-деприваційна парадигма розвитку гальмує впевнені й оптимістичні траєкторії розвитку як у професійній сфері, так і у векторі всієї життєдіяльності (Гошовська, Гошовський, Рудницький, 2023).

Про складнощі й можливу дихотомію розрізнення людиною суб'єктивного й об'єктивного аспектів ясності власної Я-концепції пишуть Guerrettaz, J., & Arkin, R. M.. Дослідники відзначають, що ясність Я-концепції трактується як базовий конструкт, пов'язаний зі структурою та організацією Я-концепції людини. Причому ясність Я-концепції пропонується до розгляду як синтез суб'єктивних, метакогнітивних переконань щодо цілісності й унікальності свого Я в різних векторах самореалізації (комунікативному, професійному та ін.) (Guerrettaz, Arkin, 2016).

Амбівалентність Я-концепції у професійному плані висвітлюють Hong, Y., Zhang, X., Wu, W., Chen, J., Lin, Y., Zhao, J., & Xiao, H., констатуючи тісний взаємозв'язок між ясністю самоуявлення майбутніх медсестер, сенсом життя, здатністю до регулювання емоцій і депресією. Невпорядкованість, розбалансованість, фрагментарність ясності самооцінювання та уявлення про себе, можуть провокувати депресивні симптоми. Науковці пропонують модеровану модель медіації, серед компонентів якої є гармонізація професійної Я-концепції студентів-медиків. Завдяки системі фахових психологічних втручань, які покращують ясність самоуявлення, істотно оптимізувалось усвідомлення особистісних і професійних сенсів життя та знизилася проблема з психічним здоров'ям (Hong, Zhang, Wu, Chen, Lin, Zhao, Xiao, 2022).

Можна відстежити констатовану вченими певну закономірність – *тяглість складних процесів формування Я-концепції особистості має закоріненість у дитинстві та проявляється у різних самореалізаційних моментах дорослого життя, зокрема у професійній сфері.*

Kaspar Burger, Jeylan Mortimer, Monica Kirkpatrick Jonson пишуть, що вся сфера самоусвідомлення людиною власного Я, зокрема її самооцінка, самоефективність, Я-концепція відіграє дуже важливу роль у складному процесі досягнення соціального статусу в різних векторах самореалізації, насамперед у професійних здобутках. Відзначено, що вона забезпечує передачу якісних функціональних переваг багатьом поколінням (Burger, Mortimer, Jonson, 2019).

Про довгострокові асоціації в підлітків з відкритим спілкуванням зі своїми батьками та про значення чіткості і сформованості самооцінки та уявлень про своє Я на цьому етапі оттогенезу пишуть Van Dijk M, Branje S, Keijsers L, Hawk S, Hale W, Meeus W.. Дослідники зазначають, що укладена в дитинстві система власного Я сприяє побудові та функціонуванню досить чіткої самоконцепції, натомість розбалансування Я-концепції породжує тривожність, депресивність та може проявлятися згодом у сімейно-професійних конфліктах і дисфункціях (Van Dijk, Branje, Keijsers, Hawk, Hale, Meeus, 2013).

Pesu L, Viljaranta J, Aunola K. стверджують, що для впевненого і різнобічного реалізування власних потенціалів людини у спілкуванні, спорті, мистецтві, праці важливе значення мають особливості розвитку її Я-концепції в дитячому віці. Зауважено важливу роль/місію переконань і навіювань батьків і вчителів для становлення особистісних самоуявлень дітей-школярів, що, по суті, акумулюється з плином життєвого часу і досвіду в гармонійність або дисгармонійність усвідомлення себе у сімейному, професійному, громадянському та інших вимірах (Pesu, Viljaranta, Aunola, 2016).

Usman, Osly and Fitriarningsih, Hani, констатують, що існує чітко встановлений вплив Я-концепції, самоефективності й самооцінки на академічну прокрастинацію. Постійне добровільне відкладання людиною, що навчається, своїх важливих справ, зумовлюючи появу в неї відчуття певного дискомфорту й негативних афективних переживань, згодом під час професійної самореалізації також може активно проявлятися (Usman, Fitriarningsih, 2020).

Hoshovskyi, J., Hoshovska, D., Bretsko, I., Finiv, O., and Shmarova, N. вважають, що одним із найскладніших випробувань для професійної Я-концепції людини є економічна депривація, насамперед у варіанті безробіття. Реалії воєнної дійсності, матеріальні та фінансової кризи, складнощі трудової зайнятості лише

посилюють травмогенність переживання людиною безробіття, типовою симптоматикою якого виступають і не виплата/відсутність заробітної плати, статусно-рольові втрати іміджу, розбалансування в системі владно-підвладних взаємин та інші депресивні й дискомфортні переживання. Перманентна фрустрованість, різновидова тривожність, апатійна розгубленість, аутсайдерська невпевненість у власному Я, екзистенційний страх за існування рідних та самого себе істотно розхитують і хаотизують процеси самоусвідомлення, загрожують цілісності Я-концепції. Симптоматикою суб'єктивної матеріальної бідності постає як депресивна поведінка, так і загальна стресовість, а також переживання руйнації/краху життєвих планів, послаблення/відсутність мотивації, загальне відчуття життєво-професійної кризи (Hoshovskyi, Hoshovska, Bretsko, Finiv, Shmarova, 2022).

По суті, домінує амбівалентна самоконцепція, що негативно впливає на людину, насамперед на її спонукально-мотиваційний потенціал і адаптаційні спроможності. Для утримування в певній гармонії своєї особистісної, зокрема професійної Я-концепції безробітні люди досить часто обирають міграційні наміри і зазвичай вдаються до певних психосоціальних ресурсів і акультураційних стратегій.

На думку Н. Шмарової, репрезентація власних намірів і сподівань у безробітних як потенційних мігрантів базується на оперті в першу чергу на такі базові ресурси : 1) соціально-родинні; 2) діяльнісно-кваліфікаційні; 3) афективні; 4) соціально-економічні. Водночас з метою збереження цілісності власного Я та скоординованої єдності конструктів особистісно-професійної Я-концепції безробітні зазвичай планують вдаватися до таких стратегічних акультураційних підходів : 1) інтеграція; 2) маргіналізація; 3) сепарація; 4) асиміляція; 5) самоактуалізація. Правда, дослідниця зазначає, що незалежно від того, на які виживальні акультураційні стратегії орієнтуються безробітні – потенційні мігранти, всі вони стверджують про наявність у себе дуже підвищеної тривожності і постійного гнітючо-фрустраційного переживання, яке ускладнює їхнє самоусвідомлення, спілкування і діяльність (Шмарова, 2023).

Отож, підсумовуючи, констатуємо, що у сучасній науково-психологічній традиції змістово-функціональне наповнення Я-

концепції є складним і багатограним та підтверджує її ключове значення для формування свідомості й самосвідомості особистості, зокрема й у плані професіогенезу.

Висновки і перспективи досліджень. Я-концепція як продукт розвитку самосвідомості людини засвідчує набуття нею повномірного усвідомлення власної сутності й цілісного уявлення про багатогранність свого Я. Важливими напрямками сучасних науково-психологічних студій у дослідженні феномену Я-концепції особистості виступає професійний, тобто як вона формується та яке значення відіграє у представників різних професій, а також віковий, тобто як вона зароджується, вибудовується і функціонує та проявляється згодом на різних етапах онто- і соціогенезу. Від рівня сформованості Я-концепції як сукупності переконань і настановлень особистості щодо самої себе залежить її спроможність до самоосмислення, самоприйняття і самореалізації, якості професійних взаємин та виконання функціональних обов'язків, а отже і продуктивність результатів виконуваної фахової діяльності й задоволеність собою.

Перспективи дослідження вбачаємо у здійсненні емпіричних крос-культурних досліджень окресленої проблематики, зокрема за порівняльним диференціалом «Я-концепція українських психологів – Я-концепція польських психологів».

Література

1. Андрійчук І. П. (2003). Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки. *Автореферат дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук*. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.
2. Бамбурак Н.М. (2002). Аналіз інноваційних моделей навчання за параметричними ознаками Я-концепції. *Психологія і суспільство*, 3–4, 124–141.
3. Волошенко, М. . (2023). Етапи професійного саморозвитку особистості. *Social Work and Education*, 10(3), 336–347. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.7>
4. Говорун Т.В. (2002). Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції. *Автореферат дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук*. Київ.
5. Гошовська, Д., Гошовський, Я., Рудницький, О. (2023). Особливості впливу психоемоційного вигорання на деформацію Я-концепції депривованої особистості : теоретичний ракурс проблеми. *Психологічні перспективи*, (41). 92–107. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-41-hos>
6. Гошовський, Я., Гошовська, Д. (2016). Матеріальна депривація як феноменологія бідності: ревіталізаційний ракурс. *Психологічні перспективи*, 27, 10–20. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2016-27-10-20>
7. Данилюк, І., & Клімаш, Т. (2023). Чинники трансформації Я-концепції особистості. *Психологічний часопис*, 9(1), 7–22. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.1.1>

8. Каламаж, Р. В. (2009). Психологія становлення професійної Я-концепції майбутніх юристів: монографія. Острог : Вид-во НаУОА.
9. Каламаж Р. В. (2010). Психологія формування професійної Я-концепції майбутніх юристів. *Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук*. Київ.
10. Католик Г. В. (2013). Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога. Львів : ЛНУ імені Івана Франка.
11. Кривоконь Н. І. (2002). Особливості професійної "Я-концепції" фахівців системи соціального захисту населення. *Соціальна робота в Україні на початку ХХІ століття : проблеми теорії та практики : матеріали доп. на міжнар. наук.-практ. конф. (29-31 жовтня 2002 р., м.Київ) (С. 85–91)*. Київ.
12. Макаренко, П. В. (2001). Професійна «Я-концепція» майбутніх фахівців правоохоронної діяльності. *Автореферат дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук*. Харків.
13. Стельмах, О. В. (2016). Психологічні умови формування професійної Я-концепції майбутніх рятівників. *Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук*. Острог.
14. Шибрук, О. В. (2013). Психологічні умови формування Я-концепції майбутніх рятівників. *Особистість в екстремальних умовах : збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 1*, 316–319.
15. Шмарова, Н.В. (2023). Економічна депривація як чинник фрустрованості потенційних мігрантів. *Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії з психології*. Луцьк.
16. Юрченко, В. І. (1997). Вплив взаємин між студентами і викладачами на «Я-концепцію» майбутнього вчителя. *Освіта і управління*, 1(1), 119–123.
- Burger, K., Mortimer, J., Jonson, M. K. (2019). Self-esteem and self-efficacy in the status attainment process and the multigenerational transmission of advantage. *Soc Sci Res.*, 86, 102374. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2019.102374>
18. Hong, Y., Zhang, X., Wu, W., Chen, J., Lin, Y., Zhao, J., & Xiao, H. (2022). Relationships among nursing students' self-concept clarity, meaning in life, emotion regulation ability and depression: *Testing a moderated mediation model*. *Frontiers in Psychology*, 13, 1003587–1003587. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1003587>
19. Hoshovskyi, J., Hoshovska, D., Bretsko, I., Finiv, O., and Shmarova, N. (2022). Psychological Analysis of Frustration, Resources, And Acculturation Strategies Among Students – Potential Migrants From Ukraine, *Youth Voice Journal*, 12. <https://www.rj4allpublications.com/product/psychological-analysis-of-frustration/>
20. Guerrettaz, J., & Arkin, R. M. (2016). Distinguishing the subjective and the objective aspects of self-concept clarity. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(4), 219–230. <https://doi.org/10.1111/spc3.12243>
21. Light A. E. (2017). Self-Concept Clarity, Self-Regulation, and Psychological Well-Being. Self-Concept Clarity. *Cham*, 177–193. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71547-6_10
22. Mehrad, A. (2016). Mini Literature Review of Self-Concept. *Journal of Educational, Health and Community Psychology*, 5, 62–66.
23. Puente-Palacios, K., Santos de Souza, M. G. (2018). Professional self-concept: Prediction of teamwork commitment. *Revista de Psicologia*. 36 (2). 465-490. <https://doi.org/10.18800/psico.201802.003>
24. Tus, J. (2020). Self-concept, self-esteem, self-efficacy and academic performance of the senior high school students. *International Journal of Research Culture Society*, 4(10), 45–59.
25. Usman, O., Fitrianiingsih, H. (2020). Effect of Self Concept, Self Efficacy and Self Esteem on Academic Procrastination (July 2, 2020). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3641631>

References

1. Andriichuk I. P. (2003). Formuvannia pozytyvnoi Ya-kontseptsii osobystosti maibutnikh praktychnykh psykholohiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of a positive self-concept of the personality of future practical psychologists in the process of professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
2. Bamburak N.M. (2002). Analiz innovatsiinykh modelei navchannia za parametrychnymy oznakamy Ya-kontseptsii [Analysis of innovative learning models based on parametric features of the self-concept]. *Psykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 3–4, 124–141. [in Ukrainian].
3. Voloshenko, M. (2023). Etapy profesiinoho samorozvytku osobystosti [Stages of professional self-development of the individual]. *Social Work and Education*, 10(3), 336–347. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.7> [in Ukrainian].
4. Hovorun, T.V. (2002). Sotsializatsiia staty yak faktor rozvytku Ya-kontseptsii [Gender socialization as a factor in the development of self-concept]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Hoshovska, D., Hoshovskyi, Ya., Rudnytskyi O. (2023). Osoblyvosti vplyvu psykhoemotsiinoho vyhorannia na deformatsiiu Ya-kontseptsii depriyovanoi osobystosti : teoretychnyi rakurs problemy [Features of the impact of psychoemotional burnout on the deformation of the self-concept of a deprived personality: a theoretical perspective on the problem]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological Prospects Journal*, (41), 92–107. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-41-hos> [in Ukrainian].
6. Hoshovskyi, Ya., Hoshovska, D. (2016). Materialna depriyvatsiia yak fenomenolohiia bidnosti: revitalizatsiinyi rakurs [Material Deprivation as Phenomenon of Poverty: Revitalisation Foreshortening]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological Prospects Journal*, 27, 10–20. <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2016-27-10-20> [in Ukrainian].
7. Danyliuk, I., & Klimash, T. (2023). Chynnyky transformatsii Ya-kontseptsii osobystosti [Factors of transformation of the self-concept of the individual]. *Psykholohichni chasopys – Psychological Journal*, 9(1), 7–22. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.1.1> [in Ukrainian].
8. Kalamazh, R. V. (2009). *Psykholohiia stanovlennia profesiinoi Ya-kontseptsii maibutnikh yurystiv* [Psychology of the formation of professional self-concept of future lawyers]. Ostroh : Vyd-vo NaUOA. [in Ukrainian].
9. Kalamazh R. V. (2010). *Psykholohiia formuvannia profesiinoi Ya-kontseptsii maibutnikh yurystiv* [Psychology of the formation of professional self-concept of future lawyers]. *Doctor's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Katolyk, H. V. (2013). *Psykholohiia formuvannia profesiinoi Ya-kontseptsii praktychnoho psykholoha* [Psychology of the formation of a professional self-concept of a practical psychologist]. Lviv : LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
11. Kryvokon, N. I. (2002). Osoblyvosti profesiinoi «Ya-kontseptsii» fakhivtsiv systemy sotsialnoho zakhystu naselennia [Features of the professional "self-concept" of specialists in the social protection system]. *Sotsialna robota v Ukraini na pochatku KhKhI stolittia : problemy teorii ta praktyky : materialy dop. na mizhnar. nauk.-prakt. konf. – Social work in Ukraine at the beginning of the 21st century: problems of theory and practice: materials of the international scientific-practical conference. (29-31 zhovtnia 2002 r., m.Kyiv)* (S. 85—91). Kyiv. [in Ukrainian].
12. Makarenko, P. V. (2001). Profesiina «Ya-kontseptsii» maibutnikh fakhivtsiv pravookhoronnoi diialnosti [Professional "self-concept" of future law enforcement specialists]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].
13. Stelmakh, O. V. (2016). *Psykholohichni umovy formuvannia profesiinoi Ya-kontseptsii maibutnikh riativnykiv* [Psychological conditions for the formation of a professional self-concept of future rescuers]. *Candidate's thesis*. Ostroh. [in Ukrainian].

14. Shybruk, O. V. (2013). Psykholohichni umovy formuvannia Ya–kontseptsii maibutnikh riativnykiv [Psychological conditions for the formation of a self-concept of future rescuers]. *Osobystist v ekstremalnykh umovakh : zbirnyk materialiv VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu – Personality in extreme conditions: collection of materials of the VI All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation*, 1, 316–319. [in Ukrainian].
15. Shmarova, N.V. (2023). Ekonomichna deprivatsiia yak chynnyk frustrovanosti potentsiinykh mihrantiv [Economic deprivation as a factor in the frustration of potential migrants]. *Candidate's thesis*. Lutsk. [in Ukrainian].
16. Yurchenko, V. I. (1997). Vplyv vzaiemyn mizh studentamy i vykladachamy na «Ya-kontseptsiiu» maibutnoho vchytelia [The influence of student-teacher relationships on the self-concept of a future teacher]. *Osvita i upravlinnia – Education and management*, 1(1), 119–123. [in Ukrainian].
17. Burger, K., Mortimer, J., Jonson, M. K. (2019). Self-esteem and self-efficacy in the status attainment process and the multigenerational transmission of advantage. *Soc Sci Res.*, 86, 102374. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2019.102374>
18. Hong, Y., Zhang, X., Wu, W., Chen, J., Lin, Y., Zhao, J., & Xiao, H. (2022). Relationships among nursing students' self-concept clarity, meaning in life, emotion regulation ability and depression: *Testing a moderated mediation model*. *Frontiers in Psychology*, 13, 1003587–1003587. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1003587>
19. Hoshovskyi, J., Hoshovska, D., Bretsko, I., Finiv, O., and Shmarova, N. (2022). Psychological Analysis of Frustration, Resources, And Acculturation Strategies Among Students – Potential Migrants From Ukraine, *Youth Voice Journal*, 12. <https://www.rj4allpublications.com/product/psychological-analysis-of-frustration/>
20. Guerrettaz, J., & Arkin, R. M. (2016). Distinguishing the subjective and the objective aspects of self-concept clarity. *Social and Personality Psychology Compass*, 10(4), 219–230. <https://doi.org/10.1111/spc3.12243>
21. Light A. E. (2017). Self-Concept Clarity, Self-Regulation, and Psychological Well-Being. *Self-Concept Clarity*. *Cham*, 177–193. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71547-6_10
22. Mehrad, A. (2016). Mini Literature Review of Self-Concept. *Journal of Educational, Health and Community Psychology*, 5, 62–66.
23. Puente-Palacios, K., Santos de Souza, M. G. (2018). Professional self-concept: Prediction of teamwork commitment. *Revista de Psicologia*. 36 (2). 465-490. <https://doi.org/10.18800/psico.201802.003>
24. Tus, J. (2020). Self–concept, self–esteem, self–efficacy and academic performance of the senior high school students. *International Journal of Research Culture Society*, 4(10), 45–59.
25. Usman, O., Fitrianiingsih, H. (2020). Effect of Self Concept, Self Efficacy and Self Esteem on Academic Procrastination (July 2, 2020). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3641631>

Received: 23.02.2025

Accepted: 11.03.2025